

استغفار؛ زبانی برای بازگشت به سایه لطف خدا

صاحب تفسیر مشکاة گفت: استغفار در نگاه قرآن، تنها طلب آمرزش گناه نیست، بلکه بازگشت عاشقانه‌ای به پناه رحمت الهی است.

صاحب تفسیر مشکاة گفت: استغفار در نگاه قرآن، تنها طلب آمرزش گناه نیست، بلکه بازگشت عاشقانه‌ای به پناه رحمت الهی است.

محمدعلی انصاری صاحب تفسیر مشکاة به گزارش ایکنا از خراسان رضوی، محمدعلی انصاری، صاحب تفسیر مشکاة، در نشست‌ای که محتوای آن از کانال‌های مجازی منتسب به این مفسر قرآن کریم منتشر می‌شود، با موضوع «خداوند خیرالراحمین است» اظهار کرد: در آیه‌ای خطاب دل‌انگیزی به وجود نازنین خاتم انبیا، حضرت محمد مصطفی (ص) آمده است. خداوند می‌فرماید: «وَقُلْ: رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ؛ پروردگارا! مرا مشمول آمرزش و رحمت خود قرار ده که تو بهترین رحمت‌آوردگان هستی».

وی ادامه داد: در این آیه شریفه، پیامبر مأمور می‌شود از خداوند طلب غفران و مغفرت کند. واژه «غفران» از ریشه ثلاثی «غَفَرَ» به معنای پوشاندن است و اگر به باب استفعال رود، «استغفار» حاصل می‌شود؛ یعنی درخواست پوشش و آمرزش الهی. بدین سان، پیامبر(ص) در این آیه از خداوند طلب استغفار می‌کند؛ همان گونه که در آیه دیگر آمده است: «وَأَسْتَغْفِرُكَ إِنَّكَ تَوَّابٌ».

صاحب تفسیر مشکاة بیان کرد: شاید برای کسانی که با حقایق قرآنی آشنا نیستند، این پرسش پدید آید که چرا پیامبر باید از خداوند استغفار کند؟ آیا او نیازمند استغفار است؟ منشأ چنین پرسشی، تلقی نادرستی است که «استغفار» را تنها در برابر گناه و خطا معنا می‌کند؛ حال آن که معنای استغفار بسیار گسترده‌تر از این است. درواقع استغفار در نگاه قرآن، تنها طلب آمرزش گناه نیست، بلکه بازگشت عاشقانه‌ای به پناه رحمت الهی است.

انصاری گفت: ازاین رو مفسران در تبیین این آیات، دیدگاه‌های گوناگونی بیان کرده‌اند. گروهی گفته‌اند این خطاب در ظاهر متوجه پیامبر است اما در واقع برای تعلیم امت می‌باشد. برخی نیز این معنا را با تعبیر «حسنات الابرار سیئات المقربین» توضیح داده‌اند؛ یعنی اولیای الهی حتی از نقصان طاعت خویش استغفار می‌کنند و آن را گناهی برای خود می‌شمارند. این دیدگاه‌ها درست و شنیدنی است، اما در پس آن، حقیقتی ژرف‌تر نهفته است.

وی افزود: چنان که گفته شد، «غفران» در اصل به معنای پوشش است. در زبان عرب، «مَغْفَر» (کلاه خود) چیزی است که در میدان نبرد، سر را در پناه خود می‌گیرد. بنابراین «استغفار» یعنی طلب پوشش، حمایت و پناه الهی. «مستغفر» کسی است که از خداوند می‌خواهد او را زیر سایه لطف و حمایت خویش قرار دهد.

صاحب تفسیر مشکاة بیان کرد: انگیزه این طلب پناه گوناگون است: گاه انسان به سبب خطا یا غفلت، احساس می‌کند از حصن حمایت الهی دور شده است؛ گاه به سبب گناه یا ترک اولی، کاستی در خویش می‌یابد و در پی جبران است و گاه در مرتبه‌ای بالاتر، عارفان و اولیای الهی، اصل «بودن» و «بندگی» خود را نیز فقر و نقصان می‌بینند.

انصاری در ادامه گفت: این همان سیر و سلوک پیامبران و اولیای الهی است؛ چنان که پیامبر اکرم (ص) فرمود: «إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً». استغفار پیامبر نه به سبب گناه، بلکه از سر عبودیت عمیق و ادراک فقر وجودی است. قرآن کریم، اطاعت از رسول خدا را در کنار اطاعت از ذات الهی قرار داده است: «وَمَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ» و فرموده است: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ». از این رو روشن است که استغفار پیامبر، تعلیمی برای ما است تا راه بندگی و فروتنی در پیش گیریم.

وی بیان کرد: پس هنگامی که خداوند می‌فرماید: «وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ»، مقصود چنین است: پروردگارا! مرا در پوشش حمایت خویش قرار ده، کاستی‌هایم را بپوشان و مرا در سایه رحمتت جای ده.

صاحب تفسیر مشکاة افزود: در جای دیگر، قرآن خداوند را «أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ» می‌خواند. میان این دو تعبیر، لطافتی معنایی نهفته است: «أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ» بیانگر فراوانی و بی‌کرانی رحمت است، و «خَيْرُ الرَّاحِمِينَ» اشاره به کرامت، پاکی و بی‌نیازی این رحمت دارد؛ رحمتی که از سر عشق و بخشنندگی است، نه از سر انتظار و مزد.

انصاری گفت: برای فهم ملموس تر، می توان آن را به جوانمردی بازرگانان نیک سیرت گذشته تشبیه کرد؛ آنان هنگامی که تاجری را مقصر نمی دانستند اما دچار ورشکستگی می شد، بدهی اش را می بخشیدند و سرمایه ای تازه به او می دادند تا سربلند بازگردد. چنین رحمتی، رحمتی است همراه با کرامت و عزت.

وی تصریح کرد: در این دعا نیز همین معنا نهفته است: «رَبِّ اغْفِرْ» یعنی پروردگارا، بدهی های ما را ببوشان؛ «وَارْحَمْ» یعنی دست ما را پر کن و ما را در رحمت خویش غرق ساز و «وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ» یعنی تویی که رحمتت سرشار از کرامت، عزت و بی نیازی است. این آیه به ما می آموزد که چگونه با پروردگار سخن بگوییم و چگونه به دریای بی کران مغفرت و مهر او پناه ببریم.